

ГОЛОВАНОВА Ганна Євгеніївна, старший викладач кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка
ORCID ID: 0000-0002-3638-5438

ПРИНЦИПИ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИБОРУ ТОВАРНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Голованова Г. Є. *Принципи раціоналізації вибору товарної спеціалізації виробництва в аграрних підприємствах.*

Дослідження присвячене науковому аналізу принципів раціонального вибору товарної спеціалізації з урахуванням специфіки функціонування аграрних підприємств. Визначено основні завдання, вирішення яких має потенціал вдосконалення внутрішньогосподарської спеціалізації. Серед них: максимальне збільшення виробництва продукції в кожному підрозділі, ефективне використання виробничих фондів і трудових ресурсів, підвищення показників ефективності виробництва. Структуровано процес адаптації товарної спеціалізації аграрних підприємств до ринкових умов. Виділено вісім його етапів: від визначення обсягу змін, пов'язаних з адаптацією підприємства до зовнішнього середовища, до коригування системи оперативного, тактичного й стратегічного планування. В рамках аналізу факторів внутрішнього й зовнішнього середовища аграрного підприємства систематизовано детермінанти його товарної спеціалізації. Окреслено авторське бачення організаційно-економічного механізму управління товарною спеціалізацією аграрних підприємств. Відзначено тенденцію до актуалізації дослідження системи ризиків у процесі управління товарною спеціалізацією аграрних підприємств. Зазначена система включила наступні ризики: кон'юнктурні, кадрові, фінансові, юридичні, природно-кліматичні, матеріально-технічні, агротехнологічні, єдиний для багатьох галузей сільського господарства механізм державного регулювання. Зроблено висновок, що обґрунтування концептуальних засад побудови організаційно-економічного механізму управління товарною спеціалізацією аграрного підприємства дозволяє реалізовувати адаптаційні стратегії розвитку виробничо-комерційної діяльності. Основою виступає комплексне врахування дії факторів зовнішнього та внутрішнього середовища при мобілізації компонент виробничого й економічного потенціалу, а також визначенні конфігурації систем управління товарною спеціалізацією в менеджменті підприємств.

Ключові слова: аграрне виробництво, спеціалізація, товарна спеціалізація, товарна структура, аграрне підприємство.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Питання підвищення рівня ефективності аграрного сектора економіки не втрачає актуальності. Проблеми галузі є результатом економічних, політичних, соціально-психологічних, а також технологічних аспектів її розвитку. Аграрний сектор економіки країни – це цілісна система, в основі якої знаходяться природні фактори, техніко-технологічні можливості та кваліфіковані кадри. Ця особливість визначає теоретико-методичні та практичні пошуки раціональних варіантів поєднання цих елементів для пристосування галузі в умовах постійних динамічних ринкових перетворень на вітчизняному та світовому ринках. Спеціалізація сільського господарства відіграє значну роль в економічному розвитку країни. Вона сприяє концентрації фінансових, матеріальних та трудових ресурсів на виробництві конкурентоспроможної продукції, стає імпульсом для удосконалення організації праці, стимулює науково-технічний розвиток та підвищує економічну ефективність сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми товарної спеціалізації

підприємств аграрної сфери стали предметом вивчення таких вчених, як П.К. Канінський [1], О.В. Гунченко [2], Н.І. Колишкіна [3], Н.В. Статівка [4], Т.А. Гуцул [5], О.І. Довгалюк [6], Ю.П. Макаренко [7], Т.Г. Маренич [8]. Роботи зазначених авторів глибокі та багатоаспектні, однак ряд проблемних питань управління процесами раціоналізації вибору товарної спеціалізації аграрних підприємств потребує подальшого системного наукового аналізу. Центральним з вказаних питань є обґрунтування відповідних принципів управління змінами у структурі виробництва продукції аграрних підприємств.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – на основі всебічного наукового аналізу визначити принципи раціонального вибору товарної спеціалізації з урахуванням специфіки функціонування аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день основним критерієм спеціалізації сільськогосподарських підприємств є економічні інтереси товаровиробників. Основними ж завданнями вдосконалення внутрішньогосподарської спеціалізації є: макси-

мальне збільшення виробництва продукції в кожному підрозділі, ефективно використання виробничих фондів і трудових ресурсів, підвищення показників ефективності виробництва. При плануванні внутрішньогосподарської спеціалізації слід враховувати технологічні зв'язки між підрозділами, передбачати раціональне поєднання галузей. Кожен виробничий підрозділ повинен мати певну спеціалізацію з урахуванням комплексу умов функціонування. Науково обґрунтована спеціалізація аграрних підприємств сприяє збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції, підвищенню продуктивності праці, зниженню собівартості продукції, що забезпечує ефективне використання виробничих ресурсів.

Спеціалізація виробництва у сільськогосподарських підприємствах характеризується багатьма показниками, основним з яких є структура товарної продукції. Тому значення певної галузі сільськогосподарського підприємства визначається часткою її товарної продукції у загальній кількості товарної продукції підприємства. Основний показник внутрішньогосподарської спеціалізації сільськогосподарських підприємств – структура валової продукції. До підприємств, які

спеціалізуються на виробництві продукції однієї галузі, слід відносити ті, у яких ця галузь дає понад 50% товарної продукції.

Рівень спеціалізації підприємства визначають за часткою вартості товарної продукції головних (головної) галузей у загальній вартості його товарної продукції. Високий рівень спеціалізації мають глибоко спеціалізовані підприємства, які виробляють переважно один вид товарної продукції (птахофабрики, господарства з відгодівлі молодняку великої рогатої худоби, свиней, овочеві фабрики тощо). Чим менша кількість головних і додаткових галузей, тим порівняно вищим є рівень спеціалізації підприємства.

Повнота трансформаційних процесів у середовищі ринкових закономірностей і принципів для товарної спеціалізації визначається матеріальною, фінансовою, кадровою та інформаційною готовністю аграрних підприємств. Пристосування тісно пов'язане з врахуванням внутрішніх можливостей та зовнішньої мінливості факторів впливу (табл. 1). В ринкових умовах ефективність роботи сільськогосподарського підприємства є сумнівною без вибору виду діяльності, способів збуту продукції, самостійного ціноутворення тощо.

Таблиця 1

Етапи адаптації товарної спеціалізації аграрних підприємств до ринкових умов

Етап	Сутність етапу			
I	Визначення обсягу змін, пов'язаних з адаптацією підприємства до зовнішнього середовища			
II	Визначення переліку та змісту функцій			
III	Структурування визначених функцій відповідно до операцій			
IV	Визначення необхідної кількості ресурсів:			
	- матеріальних	- фінансових	- кадрових	- інформаційних
V	Визначення капітальних витрат		Визначення поточних витрат	
VI	Формування елементів системи адаптації та встановлення зв'язку між ними			
VII	Визначення організаційних, правових та функціональних аспектів функціонування механізму			
VIII	Коригування системи оперативного, тактичного та стратегічного планування			

Джерело: : узагальнено автором

Прийняття вище зазначених рішень нерозривно пов'язано з урахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів функціонування підприємства. До останніх, на наш погляд, доцільно віднести:

- фактори спеціалізації природного та економічного характеру;
- середовище кредитування;
- стан та перспективи розвитку науки;
- фактори ринкової кон'юнктури;
- розвиток страхового ринку;
- наявність (відсутність) державних програм підтримки виробництва і реалізації продукції певної товарної групи;
- стан інформаційного забезпечення;
- нормативно-правова база.

З урахуванням впливів зовнішнього середовища та визначених особливостей

економічного потенціалу аграрних підприємств відбувається вибір варіантів їх спеціалізації. Ефективний варіант управління цими процесами реалізується через функціонування відповідного механізму управління. Чинниками впливу виступають ціна, конкуренція, наявні ресурси, споживачі, суспільство, державні установи. Інструменти впливу можна умовно поділити на соціальні, екологічні, економічні, виробничі, інноваційні, нематеріальні. Внутрішнє середовище детермінується за критеріями якості наявного потенціалу, доступних технологій, устаткування, фінансових ресурсів, товарного асортименту, матеріальних ресурсів, інновацій. Варіантами розвитку для підприємства є скорочення, стабілізація, розширення. Отже, архітектура організаційно-економічного

механізму управління товарною спеціалізацією аграрних підприємств припускає визначення принципів, цілей і задач, а також комплексу інструментів механізму управління спеціалізацією аграрних підприємств, які спрямовані на досягнення стійкого функціонування і розвитку підприємств.

Указана концепція враховує тенденції формування економічного потенціалу, внутрішньої інфраструктури підприємства, основні архітектурні рішення і стандарти, модель управління та вимоги до процесів управління, а також визначає принципи переходу з існуючого стану підприємства в цільовий.

Продемонстрований організаційно-економічний механізм дозволяє реалізувати адаптаційні стратегії розвитку виробничо-комерційної діяльності за рахунок комплексного врахування дії факторів зовнішнього та внутрішнього середовища

при мобілізації компонент виробничого та економічного потенціалу, а також визначати конфігурацію систем управління товарною спеціалізацією в менеджменті підприємств.

Діяльність кожного суб'єкта господарювання здійснюється в умовах невизначеності та ризику і залежить від впливу як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Зміни у зовнішньому середовищі носять непередбачуваний або недостатньо прогнозований характер. Така ситуація змушує підприємства приймати рішення, які могли б зменшити негативний вплив факторів зовнішнього середовища на результати діяльності підприємства.

Стан розвитку аграрного сектору економіки актуалізує необхідність дослідження системи ризиків у процесі управління товарною спеціалізацією аграрних підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Ризики у процесі управління товарною спеціалізацією аграрних підприємств

Основні групи ризиків	Характер прояву
<i>Кон'юнктурні</i>	Ціни реалізації, співвідношення попиту і пропозиції, циклічність ринку та курс його розвитку
<i>Фінансові</i>	Кредитування, страхування, нагромадження капіталу
<i>Юридичні</i>	Нормативно-правове забезпечення, загроза рейдерства
<i>Природно-кліматичні</i>	Зміна клімату, мінливість погодних умов, особливості сезонів
<i>Матеріально-технічні</i>	Техніко-технічне переозброєння
<i>Агротехнологічні</i>	Дотримання сівозмін, виснаження ґрунтів
<i>Кадрові</i>	Сезонність сільськогосподарського виробництва, трудова міграція
<i>Єдиний для багатьох галузей сільського господарства механізм державного регулювання</i>	Відповідний напрям спеціалізованого виробництва потребує цільової унікальної підтримки

Джерело: узагальнено автором

Слід відмітити, що там, де існує спеціалізація, має бути й кооперація. Ці організаційно-економічні форми взаємопов'язані та зумовлюють одна одну, перетворюють процес виробництва на суспільну комбінацію праці. Кооперація значно поглиблює процес спеціалізації підприємств, дозволяє вузькоспеціалізованим підприємствам об'єднуватись для виконання якихось виробничих операцій, придбання нових видів технічного оснащення, розвитку системи зберігання та збуту сільськогосподарської продукції тощо. Тобто, кооперація значно підвищує технологічну та економічну ефективність спеціалізованих сільськогосподарських підприємств.

Сьогодні в Україні поряд із великими господарствами здебільшого колективної форми власності (акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю) функціонують приватні підприємства середньої величини (агрофірми, селянські фермерські господарства) та малі підсобні господарства селян. Обираючи виробничий напрям підприємства та рівень його спеціалізації керівництво та власники сільськогосподарських

підприємств не завжди керуються науково обґрунтованими рекомендаціями, керуючись прагненням одержати максимальний прибуток, зосереджуються на виробництві лише високоліквідних видів продукції.

Спеціалізація аграрних підприємств повинна узгоджуватись із стратегічним планом підприємства, відповідати його цілям та місії. Формування спеціалізації і виробничого напрямку підприємства має гармонізуватись із природно-кліматичними умовами та детальним вивченням ринку сільськогосподарської продукції. Досвід господарювання та світові тенденції свідчать, що перевагу в результатах діяльності мають спеціалізовані підприємства. Спеціалізація, як елемент суспільного поділу праці, забезпечує поруч із кооперацією високу економічну ефективність виробництва сільськогосподарської продукції, вдосконалення матеріально-технічної бази, оптимальні канали реалізації, контроль якості продукції, підвищення її конкурентоспроможності тощо.

Висновки. Обґрунтування концептуальних засад побудови організаційно-

**Інноваційні технології інтеграційної та комерційної взаємодії
суб'єктів аграрного ринку**

економічного механізму управління товарною спеціалізацією аграрного підприємства дозволяє реалізовувати адаптаційні стратегії розвитку виробничо-комерційної діяльності за рахунок комплексного врахування дії факторів зовнішнього й внутрішнього середовища при мобілізації компонент виробничого та економічного потенціалу, а також визначати конфігурацію систем управління товарною спеціалізацією в менеджменті підприємств.

Основними засадами на яких повинна здійснюватися спеціалізація сільськогосподарських підприємств є:

- врахування природно-кліматичних умов з метою забезпечення найвищих показників продуктивності виробництва

(урожайності культур, продуктивності тварин);

- виробничий напрям підприємства повинен відповідати стратегії, місії та цілям, які ставить перед собою підприємство;

- відповідність структури виробництва ринковій кон'юнктурі та попереднім укладеним договорам постачання;

- забезпечення економічних переваг, максимізація прибутку та зниження рівня підприємницького ризику;

- відповідність виробничого напрямку підприємства регіональним та загальнодержавним програмам економічного розвитку;

- забезпечення екологічної безпеки та раціонального природокористування.

Література.

9. **Канінський П.К.** Спеціалізація сільськогосподарських підприємств: монографія. К: ННЦ ІАЕ, 2005. 348 с.

10. **Гунченко О. В.** Теоретичні та методичні підходи до оцінки процесу концентрації виробництва сільськогосподарських підприємств. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва*. Сер.: Економічні науки. 2013. № 8. С. 216-221.

11. **Колишкіна Н.І.** Удосконалення спеціалізації сільськогосподарського виробництва: автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня к.е.н. Дніпропетровськ, 2006. 22 с.

12. **Статівка Н.В.** Удосконалення галузевої структури сільськогосподарського виробництва в умовах його реструктуризації: автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня к.е.н. Харків, 2003. 24 с.

13. **Гуцул Т.А.** Спеціалізація як фактор підвищення ефективності виробництва молока в приміській зоні. *Економіка АПК*. 2008. №5. С. 128-130.

14. **Довганюк О.І.** Удосконалення галузевої структури виробництва у сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. Житомир: ДВНЗ «Житомирський агро-екологічний університет». 2008. 20 с.

15. **Макаренко Ю.П.** Розвиток кооперації малих аграрних господарств у ринковій економіці. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 4 (12). С. 171 – 176.

16. **Маренич Т.Г.** Спеціалізація та поєднання галузей в сільськогосподарських підприємствах. *Вісник Харк. нац. тех. ун-ту сільськогосподарства: Економічні науки*. Вип. 50. 2007. С. 219-223.

References.

1. **Kanins'kyj, P.K.** (2005). Spetsializatsiia sil's'kohospodars'kykh pidprijemstv. [Specialization of agricultural enterprises]. NNTs IAE. Kiev. Ukraine.

2. **Hunchenko, O. V.** (2013). «Teoretychni ta metodychni pidkhody do otsinky protsesu kontsentratsii vyrobnytstva sil's'kohospodars'kykh pidprijemstv». *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu im. V. V. Dokuchaieva*. Ser.: Ekonomichni nauky. no. 8, pp. 216-221.

3. **Kolyshkina, N.I.** (2006). Udoskonalennia spetsializatsii sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva. [Improvement of specialization of agricultural production]. Dnipropetrovs'k. Ukraine.

4. **Stativka, N.V.** (2003). Udoskonalennia haluzevoi struktury sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva v umovakh joho restrukturyzatsii. [Improvement of the sectoral structure of agricultural production in terms of its restructuring]. Kharkiv. Ukraine.

5. **Hutsul, T.A.** (2008). «Spetsializatsiia iak faktor pidvyschennia efektyvnosti vyrobnytstva moloka v prymis'kij zoni». *Ekonomika APK*. no. 5, pp. 128-130.

6. **Dovhaniuk, O.I.** (2008). Udoskonalennia haluzevoi struktury vyrobnytstva u sil's'kohospodars'kykh pidprijemstvakh. [Improvement of sectoral structure of production in agricultural enterprises]. DVNZ «Zhytomys'kyj ahroekolohichnyj universytet». Zhytomyr. Ukraine.

7. **Makarenko, Yu.P.** (2011). «Rozvytok kooperatsii malykh ahrarnykh hospodarstv u rynkovij ekonomitsi». *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*. no. 4 (12), pp. 171 – 176.

8. **Marenysh, T.H.** (2007). Spetsializatsiia ta poiednannia haluzej v sil's'kohospodars'kykh pidprijemstvakh. *Visnyk Khark. nats. tekhn. un-tu sil's'koho hospodarstva: Ekonomichni nauky*. Issue 50, pp. 219-223.

Abstract.

Holovanova H. Rationalization principles of product specialization choice of production in agrarian enterprises.

The research is devoted to the scientific analysis of the rational choice principles of commodity specialization taking into account the functioning specifics of agricultural enterprises. The main tasks are identified, the solution of which has the potential to improve the internal specialization. There are among them: the maximum production increase in each unit, efficient use of production funds and work-force, improving the production efficiency. The adaptation process of commodity specialization of agricultural enterprises to market conditions is structured. Eight stages of it are distinguished: from determining the change volume related to the enterprise adaptation to the external environment, to adjusting the system of operational, tactical and strategic planning. In the factor analysis framework of the internal and external environment of agrarian enterprise, the determinants of its product specialization are systematized. The author's vision of the organizational and economic mechanism of managing the specialization of agricultural enterprises is outlined. The tendency to update the research of the risk system in the managing process the specialization of agricultural enterprises has been noted. This system has included the following risks: market, personnel, financial, legal, natural-climatic, logistical, agro-technological, the only mechanism for regulation in many branches of agriculture. The conclusion is made that substantiation of construction conceptual bases of organizational and economic mechanism of commodity specialization management of agrarian enterprise allows to realize adaptation development strategies of production and commercial activity. The basis is a comprehensive consideration of the factors of external and internal environment in the components mobilization of production and economic potential, as well as determining the configuration of management systems of commodity specialization in enterprise management.

Keywords: agricultural production, specialization, commodity specialization, commodity structure, agrarian enterprise.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2019 р.

Бібліографічний опис статті:

Голованова Г. Є. Принципи раціоналізації вибору товарної спеціалізації виробництва в аграрних підприємствах. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2019. № 4. С. 29-33.

Holovanova H. Rationalization principles of product specialization choice of production in agrarian enterprises. Actual problems of innovative economy. 2019. No 4, pp. 29-33.

УДК 331.101; JEL classification: O18; Q12

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2019-4-6>

РЕЗНИК Надія Петрівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту ім. проф. Й. С. Завадського, Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID ID: 0000-0001-9588-5929

ПОДОЛЯНКО Інна, здобувач кафедри менеджменту ім. проф. Й. С. Завадського, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Резнік Н. П., Подолянко І. П. Теоретичні та методичні основи ключових показників діяльності сільськогосподарського підприємства.

Вступ. В умовах соціально-економічної трансформації особливого значення набуває дослідження проблеми управління якістю праці, аналіз соціальних чинників її зростання, визначення сутності й форм інтелектуального капіталу. На сьогодні, наявність кваліфікованого персоналу, що володіє технічними якостями, є недостатньою. На перше місце виходить необхідність володіння працівниками бізнесовими якостями, які не лише пов'язані із технічною складовою, але і відповідають баченню самої організації.

Метою наукового дослідження є здійснення аналізу практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи управління підприємством і його діяльності на основі КРІ як інструменту ефективного управління.

Результати. У статті авторами доведено, що система КРІ необхідна в компаніях для розуміння того, наскільки ключові показники діяльності в цьому співвідносяться з цілями й стратегічними ініціативами в довгостроковому періоді. Досліджено, що при оцінці персоналу важливо вибирати такі показники, які дозволяють найкращим чином виявити відмінності в рівні професійної успішності, оскільки необхідною передумовою професійного росту працівників, підвищення їх кваліфікаційного рівня, задоволеності, і в результаті – високої якості роботи, стає поглиблення змістовності праці. Розглянута система показників КРІ обіцяє працівникам створення чітких цілей в роботі і прозорі бонуси. Доведено, що грамотно проведений захід як ділова оцінка персоналу зможе підвищити ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств.